

Rafał Leśkiewicz

"Informator o zasobie archiwalnym
Centralnego Archiwum
Wojskowego", pr. zb. pod red. Natalii
Bujniewicz, Warszawa 2008 :
[recenzja]

Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej 3, 341-344

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

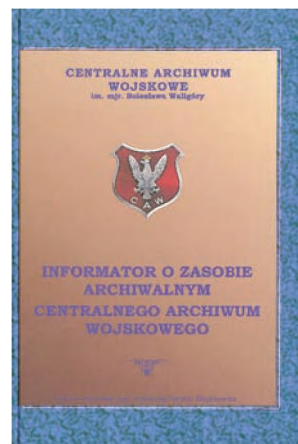
INFORMATOR O ZASOBIE ARCHIWALNYM
CENTRALNEGO ARCHIWUM WOJSKOWEGO,
PRACA ZBIOROWA POD REDAKCJĄ
NATALII BUJNIEWICZ,
WARSZAWA 2008, SS. 728 + WKŁADKA ILUSTRACYJNA

Archiwa są instytucjami wiary publicznej, urzędami, które z racji przechowywanej dokumentacji odgrywają istotną rolę w procesie upowszechniania pamięci narodowej. Inicjatywy naukowe archiwów koncentrują się zarówno na publikowaniu materiałów źródłowych, jak również prac mających charakter pomocy ewidencyjno-informacyjnych i archiwalnych, tj. przewodników, inwentarzy, elektronicznych baz danych czy też informatorów o zasobie.

W ostatnich kilku latach archiwa w Polsce, popularyzując swój zasób, opracowały wiele informatorów lub przewodników po zasobie. Zamysł słuszny i pożyteczny, bowiem zainteresowanie archiwalią utrzymuje się na wysokim poziomie. Opracowanie informatora o zasobie archiwalnym, który z założenia zawiera jedynie ogólny opis zasobu danego archiwum, powinno być poprzedzone profesjonalną i osadzoną w realiach naukowych analizą całego zasobu, uwzględniającą przy tym jego rzeczywisty stan. Konstruując informator należy dążyć do kompleksowego opisu archiwaliów. Równie ważne, a być może najważniejsze, konstrukcja, układ i zawartość merytoryczna informatora o zasobie archiwalnym muszą uwzględniać potrzeby użytkowników. Miarą sukcesu tego typu publikacji jest bowiem częstotliwość korzystania z nich w trakcie prowadzenia badań naukowych, poszukiwań genealogicznych itp. oraz szybkość i trafność w znajdowaniu potrzebnych informacji.

Szczególnie należy się cieszyć, jeśli do rąk badaczy trafia taka pozycja, jak *Informator o zasobie archiwalnym Centralnego Archiwum Wojskowego*, który pojawił się w 2008 r. Prezentowany tom jest uzupełnioną i zaktualizowaną wersją informatora po tym archiwum, wydanego kilkanaście lat temu¹. Zasób archiwalny CAW obejmuje ponad 11,5 tys. mb materiałów archiwalnych, tym samym poruszanie się po tak obszernym i zróżnicowanym zbiorze byłoby niemożliwe bez informatora.

Publikacja poprzedzona jest wstępem, z którego dowiadujemy się, że inicjatywa wydania *Informatora* wiąże się z 90. rocznicą odzyskania przez Polskę niepodległości oraz jubileuszem CAW. W pierwszej części pracy scharakteryzowano jej zawartość. Podkreślono, że prezentowane opisy materiałów archiwalnych zawierają dane aktualne na dzień 31 grudnia 2007 r. Ponadto zaznaczono, że w opracowaniu umieszczono informacje na temat wszystkich zespołów i kolekcji znajdujących się w zasobie CAW, niezależnie od stopnia ich opracowania. Intencją autorów było bowiem zaprezentowanie możliwie najpełniejszych opisów archiwaliów, żeby użytkownik sam był w stanie przeprowadzić kwerendę i skutecznie odszukać interesujące go dokumenty. Redaktor wydania – Natalia Bujniewicz – zwróciła we wstępie uwagę na fakt, że zastosowanie wytycznych Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych dotyczących

¹ *Centralne Archiwum Wojskowe. Informator o zasobie*, praca zbiorowa, Warszawa 1996.

opracowania informatora o zasobie archiwum państwowego nie do końca możliwe było w przypadku zasobu CAW, dlatego też na potrzeby tego wydawnictwa zmodyfikowano je w taki sposób, aby oddać specyfikę dokumentacji przechowywanej w tym archiwum².

We wstępie znalazło się krótkie opracowanie dotyczące historii CAW i dziejów jego zasobu. Zbyt skromna, jak na tak obszerne wydawnictwo, jest część wstępu poświęcona omówieniu zasobu archiwalnego. Charakteryzując dokumentację archiwalną przechowywaną w CAW, aż się prosi o syntetyczne przedstawienie tego, co w tym zasobie jest typowe, a co specyficzne. Skomasowanie na dwóch stronach dziejów zasobu liczącego ponad 11 km, mającego bogatą i zróżnicowaną strukturę oraz niezwykle interesujące archiwalia, powoduje u czytelnika wrażenie niedosytu. Na zakończenie części wstępnej omówiono zasady udostępniania dokumentów. Podstawę prawną korzystania z dokumentacji zarchiwizowanej w CAW stanowi Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 czerwca 2008 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach wyodrębnionych³. Niezwykle pożyteczne dla potencjalnego użytkownika archiwum jest rzeczowe omówienie stałych elementów sygnatury archiwalnej. W części wstępnej *Informatora* podano również dane teleadresowe, tj. godziny pracy i telefony kontaktowe Pracowni Udostępniania Akt i Pracowni Informacji Archiwalnej.

Właściwa część *Informatora* zatytułowana „Zasób archiwum” została podzielona na dziesięć części: I. Materiały archiwalne z lat 1908–1939; II. Materiały archiwalne z okresu II wojny światowej; III. Archiwalia Wojska Polskiego z lat 1943–1945; IV. Archiwalia Wojska Polskiego po 1945 r.; V. Kolekcja Wojskowej Komisji Archiwalnej; VI. Akta personalne i odznaczeniowe z lat 1918–2007; VII. Zbiory fotograficzne; VIII. Zbiory kartograficzne; IX. Kolekcje regulaminów, instrukcji i aktów prawnych; X. Archiwalia Wojska Polskiego z lat 1943–2007 (nieopracowane).

Każda z części poprzedzona jest krótkim wprowadzeniem odnoszącym się do archiwaliów w niej opisanych. W charakterystyce tej znalazło się miejsce na syntetyczne omówienie dokumentacji, z podaniem wielkości zbiorów oraz dostępnych pomocy ewidencyjno-informacyjnych i archiwalnych. Taka narracyjna prezentacja archiwaliów poprzedzająca opis zasadniczy bez wątpienia ułatwia korzystającemu zorientowanie się w zawartości archiwaliów umieszczonych w poszczególnych działach.

Opisy jednostkowe zaprezentowane w częściach od I do IX mają numerację ciągłą od 1 do 1286; natomiast dokumentacja opisana w części X posiada numerację od 1 do 2505.

Wszystkie archiwalia przedstawione w pierwszych dziewięciu działach zostały omówione według następującego schematu opierającego się na siedmiu punktach. W pierwszym podano nazwę zespołu wraz z sygnaturą. W przypadku tzw. grup zespołów lub zespołów szczytkowych było to wyraźnie zaznaczone przy tytule – w nawiasie. W punkcie drugim znajdują się informacje o datach skrajnych opisywanej dokumentacji zespołu, z uwzględnieniem *anteriorów* i *posteriorów*. Punkt trzeci opisu zarezerwowano na przedstawienie rozmiaru zespołu w jednostkach archiwalnych i metrach bieżących. W czwartym natomiast znalazło się miejsce na opis zawartości zespołu, stanowiący bez wątpienia najistotniejszą część prezentacji. W dalszych częściach opisu umieszczono informacje dotyczące języka dokumentów, z uwzględnieniem częstotliwości ich występowania, stanu zmikrofilmowania

² Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych z 6 VI 2000 r. w sprawie zaleceń dotyczących opracowania informatora o zasobie archiwum państwowego wraz z załącznikiem zawierającym zalecenia dotyczące opracowania informatora o zasobie archiwum państwowego, http://20090209.archiwa.gov.pl/repository/decyzje/Pismo%20_%206_2000.pdf, 18 I 2010 r.

³ DzU, 2008, nr 107, poz. 679.

(zdigitalizowania) archiwaliów oraz pomocy ewidencyjno-informacyjnych. Wydaje się, że przyjęcie takiej konstrukcji opisu jednostkowego jest w zupełności wystarczające na potrzeby tego typu publikacji. Jedynym zastrzeżeniem, a w zasadzie propozycją na przyszłość, jest zastosowanie wyróżnienia nazw zespołów w opisie np. poprzez pogrubienie czcionki. Bez wątplenia ułatwi to korzystanie z opracowania.

W tej części zastanowić się wypada, czy we właściwy sposób dokonano wyodrębnienia grup zespołów. Autor niniejszej recenzji nie analizował szczegółowo wszystkich grup zespołów zamieszczonych w *Informatorze*, nie zna też materiałów archiwalnych opisanych w ten właśnie sposób. Jednak na podstawie analizy wybranych przykładów wydaje się, że w części przypadków mamy do czynienia raczej z zespołami archiwalnymi złożonymi, a nie z grupami zespołów. Niezależnie od tej uwagi autorzy opisów jednostkowych przyjęli dobre rozwiązanie dotyczące prezentacji archiwaliów wchodzących w skład grup zespołów, bowiem przy każdym z aktotwórców umieścili sygnaturę oraz informację o liczbie jednostek archiwalnych. Analizując szczegółowo opisy jednostkowe, warto podkreślić, że charakterystyka poszczególnych zespołów zawarta w czwartym punkcie każdego hasła jest na ogół opracowana w stopniu wystarczającym.

Z kolei w przypadku części X obejmującej nieopracowane archiwalia wojskowe charakterystyka opisu zamknęła się w czterech punktach, którymi w tabeli oprócz liczby porządkowej są: nazwa jednostki lub instytucji wojskowej; daty skrajne oraz numer spisu zdawczo-odbiorczego. Wszystkie opisane w ten sposób archiwalia zostały pogrupowane tematycznie, niestety w sposób nieczytelny. Nietrafionym pomysłem było zamieszczenie w jednym tabelarycznym ciągu wszystkich opisów jednostkowych odnoszących się do materiałów archiwalnych – grupy rzeczowe oddzielone są od siebie jedynie tytułami kolejnych z nich. Wszystkie nieopracowane archiwalia umieszczono w jednej tabeli zajmującej 183 strony w *Informatorze*, nie wyróżniając w żaden sposób grup rzeczowych (choćby poprzez pogrubienie czcionki), co utrudnia zdecydowanie korzystanie z publikacji.

Wartość użytkowa każdego informatora o zasobie byłaby niewielka, gdyby nie indeksy stanowiące integralną część opracowania. W omawianej pracy znajdują się dwa – rzeczowy i osobowo geograficzny. Niezbyt fortunnym zabiegiem było połączenie indeksów – zazwyczaj osobnych – osobowego i geograficznego. Przyjęcie takiego rozwiązania pozbawia w ten sposób *Informator* podstawowej wartości, jaką jest szybkie dotarcie do informacji. Nawet jeżeli oba indeksy są skromne i zawierają niewiele haseł – powinny być odrębne. Zastrzeżenie budzi również zastosowanie odsyłaczy w obu indeksach do konkretnych opisów jednostkowych. W przypadku materiałów archiwalnych opracowanych i nieopracowanych występują powtarzające się numery opisów jednostkowych, które są wyróżnione w praktycznie niezauważalny sposób. Autorzy *Informatora* podają co prawda na początku indeksu rzeczowego, że pismem pochyłym wyróżniono liczby porządkowe odsyłające do nieopracowanych zespołów omówionych w dziale X, jednak przyjęcie rozwiązania polegającego na rozróżnianiu liczb porządkowych zespołów opracowanych i nieopracowanych poprzez zastosowanie kursywy jest zabiegiem niezdarzącym egzaminu. Czytelnik w zasadzie nie dostrzega tej subtelnej różnicy, tym bardziej że przy liczbach przyporządkowanych do haseł zastosowano małą czcionkę. Tym samym osoba korzystająca z indeksu rzeczowego, chcąc dotrzeć do informacji dotyczących konkretnego zespołu, musi sprawdzić, czy poszukiwane dane znajdują się wśród dziewięciu części opracowanych, czy też w tabeli obejmującej zespoły nieopracowane.

W przypadku indeksu osobowo geograficznego na jego wstępie nie podano nawet informacji o zastosowaniu rozróżnienia w postaci pochyłej czcionki odnoszącej się do zespołów

opracowanych i nieopracowanych, co utwierdza w przekonaniu o zastosowaniu złej metody na oznaczanie odsyłaczy. W kolejnych edycjach wydawnictwa warto by pomyśleć o innym rozwiązaniu wyróżniającym liczby porządkowe w indeksie.

Słusznym zabiegiem było z kolei zamieszczenie tuż po omówionych powyżej indeksach odrębnego wykazu jednostek wojskowych (wraz z odsyłaczami), których archiwalia są przechowywane w CAW. Dzięki temu każdy potencjalny użytkownik szybko dotrze do interesujących go informacji dotyczących poszczególnych jednostek rozproszonych niejednokrotnie w różnych zespołach.

Informator uzupełnia syntetyczna bibliografia, w której znajdują się publikacje książkowe i artykuły dotyczące historii archiwum, jego zasobu oraz wojskowej służby archiwalnej.

Dobrym obyczajem jest zamieszczanie w tego typu opracowaniach streszczeń obcojęzycznych. W przypadku *Informatora o zasobie Centralnego Archiwum Wojskowego*, znajdują się w nim streszczenia w językach: angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Tuż po wstępie umieszczono obszerny wykaz skrótów używanych przy opisie haseł. Poziom szczegółowości rozwijanych skrótów jest w zupełności wystarczający.

Informator został wzbogacony o szesnastostronicową wkładkę ilustracyjną. Zaprezentowano w niej wybrane archiwalia przechowywane w archiwum. Warto podkreślić, że fotografie są bardzo wysokiej jakości, wydane na papierze kredowym. Wśród prezentowanej gamy materiałów ikonograficznych znajdują się m.in. szkic sytuacyjny Bitwy Warszawskiej, rękopis marszałka Józefa Piłsudskiego „O naprawie ustroju państwowego”, dyplom do Orderu Wschodzącego Słońca nadanego marszałkowi Edwardowi Rydzowi-Śmigłemu, jak również zdjęcia ukazujące polską flotę wojenną w okresie międzywojennym.

Na zakończenie należy wspomnieć o szczegółach technicznych pracy. *Informator* składa się z 728 stron i wkładki ilustracyjnej. Z uwagi na charakter i przeznaczenie opracowania, zostało ono wydane w twardej oprawie, a kartki są przyszyte do grzbietu, dzięki czemu częste korzystanie z wydawnictwa nie doprowadzi do zbyt szybkiego zużycia. Należy także podkreślić ładną szatę graficzną okładki.

Podsumowując, ocena *Informatora o zasobie archiwalnym Centralnego Archiwum Wojskowego* mimo kilku uwag krytycznych wypada dobrze. Bez wątpienia jest to przydatne dla badaczy opracowanie, które w przystępny sposób omawia zasób archiwalny CAW. Wskazane w recenzji niedoskonałości nie wpływają w sposób zasadniczy na wartość pracy. Oceniając tego typu wydawnictwa, należy mieć na uwadze specyfikę informatorów o zasobie w ogóle. Ich rola sprowadza się przede wszystkim do scharakteryzowania zasobu archiwalnego na poziomie podstawowym, a równocześnie do ukazania specyfiki zgromadzonych archiwaliów. Informatory mają także za zadanie ułatwienie potencjalnym użytkownikom dotarcie do archiwaliów. Omówiona w niniejszej recenzji publikacja bez wątpienia spełnia te zadania.

Rafał Leśkiewicz